

Bijlage HAVO
2021

tijdvak 2

geschiedenis

Bronnenboekje

Vroegmoderne tijd

bron 1

In 1503 publiceert de ontdekkingsreiziger Amerigo Vespucci een verslag van zijn eerste reis naar Brazilië. Hij schrijft hierin over de oorspronkelijke bevolking:

Iedereen loopt compleet naakt rond, ze bedekken geen enkel deel van hun lichaam en ze lopen tot hun dood net zo bloot rond als ze zijn geboren. Ze hebben grote stevige lichamen, goed gevormd en in proportie en hebben een kleur die een beetje lijkt op rood. (...) Ze zijn mooi om te zien maar ze vernielen zelf hun uiterlijk want ze boren gaten in hun wangen, lippen, neuzen en oren. En denk maar niet dat die gaten klein zijn of dat ze er maar eentje hebben. Sommigen hebben alleen al in hun gezicht zeven gaten, sommige zo groot als een pruim. Ze stoppen hier blauwe steentjes, stukjes marmer, fraaie albasten kristallen, witte botten en andere versieringen in (...). Ze trouwen met zoveel vrouwen als ze maar willen, een zoon woont samen met zijn moeder, een broer met zijn zuster, neven met nichten (...). En krijgsgevangenen worden niet gedood, niet om hun leven te sparen maar om ze later te slachten om op te eten. Ze eten elkaar, de overwinnaars eten de verliezers en net als ander vlees is mensenvlees onderdeel van het dagelijkse voedsel. (...) Ik was zeventwintig dagen in een stad waar ik gezouten mensenvlees zag dat hing aan balken tussen de huizen.

bron 2

Elisabeth Charlotte is getrouwd met de broer van de Franse koning Lodewijk XIV. In 1688 schrijft ze over Madame de Maintenon, die in het geheim getrouwd is met Lodewijk XIV:

Die oude heks, Maintenon, vindt het leuk om de koning aan te sporen alle leden van de koninklijke familie te haten (...). Alle ministers zitten onder de plak bij deze vrouw en proberen op laaghartige wijze bij haar in de gunst te komen. Alle rechtvaardige en nobele mannen zijn ontevreden maar kunnen niets veranderen aan deze situatie. De jonge mannen [aan het hof] zijn verschrikkelijk gemeen en genieten van het liegen en bedriegen. Zij denken dat het belachelijk is om te proberen een eerlijk mens te zijn.

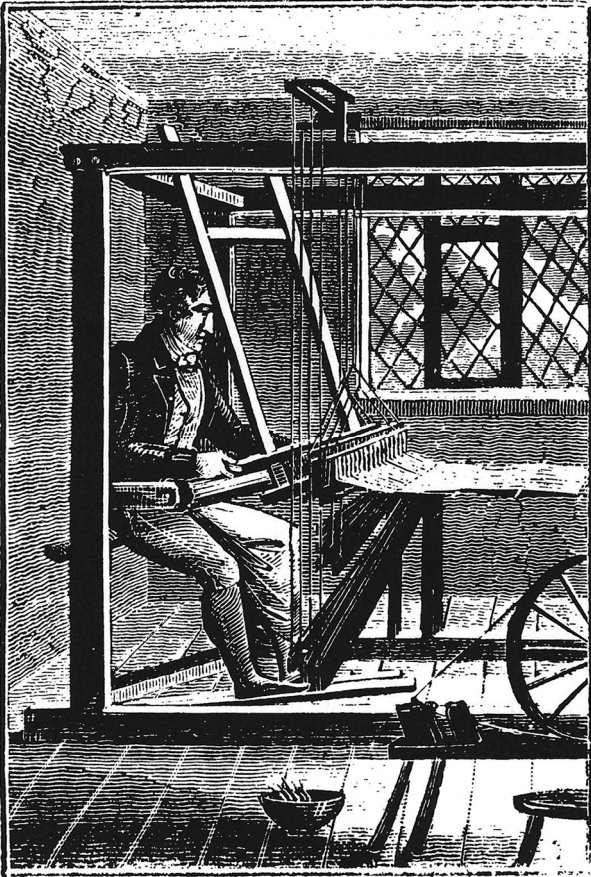
bron 3

Willem Bosman, opperkoopman van de West-Indische Compagnie, schreef in 1703 over zijn verblijf in West-Afrika:

Nu denken in Europa veel mensen, dat de goudmijnen in ons bezit zijn en dat wij (...) slaven voor ons laten werken om het goud naar boven te brengen. Dat denken velen maar het is niet waar. Wij hebben zelf geen toegang tot die mijnen en ik ken ook eigenlijk niemand die ooit zo'n mijn heeft gezien. En daar is dan een goede reden voor: de zwarten zien deze vindplaatsen als een heiligdom en zullen alle mogelijke middelen gebruiken om indringers te weren. [Nadat hij heeft beschreven op welke manier in Afrika goud wordt gedolven, vervolgt hij:] Er bestaat geen enkele twijfel: als dit land aan de Europeanen zou behoren, zouden er veel meer schatten aan de oppervlakte komen, dan nu bij de zwarten het geval is.

bron 4

Prent van rond 1800 van een Engelse wever:

Toelichting:

De wever zit achter een weefgetouw in zijn werkplaats. Op de voorgrond staat een spinnewiel.

Moderne tijd

bron 5

In 1833 ondervraagt een Britse regeringscommissie de arbeider Samuel Coulson over zijn kinderen, die werken in een fabriek:

Vraag (van de commissie): Op welke leeftijd gingen uw dochters aan het werk?

Antwoord (van Samuel Coulson): De oudste was 12, de middelste 11 en de jongste was 8 jaar toen ze voor het eerst naar de fabriek gingen.

Vraag: Hoe laat vertrokken zij 's morgens?

Antwoord: Tijdens de drukke tijd vertrokken ze om 3 uur in de ochtend, tot 10 uur of half 11 's avonds.

Vraag: Hoeveel pauze hadden zij tijdens de 19 uur die zij werkten?

Antwoord: Een kwartier om te ontbijten en een half uur voor het avondeten. Ze hadden ook een kwartier drinkpauze.

Vraag: Was het niet heel moeilijk om de kinderen 's morgens wakker te krijgen?

Antwoord: Ja, in het begin moesten we ze oppakken en wakker schudden.

Vraag: Stel dat ze iets te laat op het werk waren, wat was dan de consequentie?

Antwoord: In dat geval werd er een kwart van een dagloon ingehouden.

bron 6

Henry Cole is een van de initiatiefnemers van de wereldtentoonstelling in 1851. Twee jaar daarvoor houdt hij een toespraak voor een groep industriëlen in Londen. In een weergave van de toespraak staat:

Het was de vraag of de tentoonstelling beperkt moet zijn tot producten van de Britse industrie. Natuurlijk zou het onjuist zijn om de successen van de machinebouw en wetenschap toe te schrijven aan één land. Het succes van de industriële ontwikkeling komt de hele menselijke beschaving toe. Bovendien kan de Britse industrie er voordeel bij hebben om de eigen producten in een competitie tegenover die van andere landen te plaatsen (gejuich vanuit de zaal). (...) Een andere belangrijke kwestie is de vraag hoe het benodigde geld bij elkaar komt. In andere landen wordt er dan gekeken naar de regering. Maar ik geloof dat wij Britten de meeste zaken veel beter zelf kunnen regelen, dan welke regering ook (goedkeurende geluiden uit de zaal).

bron 7

Charles Liernur is een Nederlander die in de Verenigde Staten woont. Op 16 januari 1862 schrijft hij in een brief aan zijn ouders in Haarlem:

Wij die in het Zuiden van de Verenigde Staten wonen, weten het natuurlijk beter. Wij weten uit ervaring dat slaven onmisbaar zijn voor het telen van suiker, tabak en katoen, de belangrijkste producten hier. Wij weten dat slavernij niet slecht kan zijn, omdat de zwarten als slaven hier gelukkig en tevreden zijn en genoeg te eten krijgen, (...) terwijl wanneer ze vrij zijn en zich door vrijwillige arbeid moeten onderhouden zij niet genoeg te eten krijgen, ongelukkig worden en sterven.

bron 8

Op 28 juni 1919 publiceert het Nederlandse tijdschrift *De Nieuwe Amsterdammer* deze prent van Jan Sluijters:

Tekst onder de prent:

'De Duitse adelaar'.

'Clemenceau: Het spijt mij je ook je laatste (v)eer te moeten uittrekken.'

Toelichting:

De man is Clemenceau, de premier van Frankrijk.

Op het papier staat 'vredesverdrag'.

Op de veer staat: 'De eer'.

bron 9

Op 26 augustus 1923 schrijft de journalist Friedrich Kroner over wat hij op straat in Berlijn heeft gezien:

Een epidemie van angst, pure nood: kopers vormen lange rijen (...) voor de winkels, eerst voor één, daarna voor alle winkels. Geen ziekte is zo besmettelijk als deze. De rijen hebben iets suggestiefs: de vluchtige blikken van de vrouwen, de inderhaast aangetrokken keukenschorten, hun afgetobde, geduldige gezichten. Van de rijen gaat steeds hetzelfde signaal uit: de stad (...) zal weer leeggekocht worden. Een pond rijst kostte gisteren 80.000 mark, vandaag 160.000 en morgen misschien wel twee keer zoveel; de dag erna zal de man achter de toonbank zijn schouders ophalen [en zeggen]: "Er is geen rijst meer." "Goed, dan noedels graag." "Ook geen noedels meer." Gerst, gort, bonen, linzen – altijd hetzelfde –, kopen, kopen, kopen. Het stukje papier, het gloednieuwe bankbiljet, nog vochtig van het drukken, uitbetaald als weekloon, verschrompelt onderweg naar de kruidenierswinkel in waarde. De nullen, de vermenigvuldiging van nullen.

bron 10

Herman Heukels maakt deze foto op 20 juni 1943 in Amsterdam:

Toelichting:

Op de foto zijn Joodse mensen te zien die zich moeten melden voor deportatie.

bron 11

Een fragment uit een artikel uit de Nederlandse krant *De Gelderlander* van 22 oktober 1956 over de Amerikaanse film *Rock around the clock*:

Zowel in Apeldoorn als in Leeuwarden is het tijdens 't voorbije weekend tot ernstige relletjes gekomen rond de film *Rock around the clock*. In Apeldoorn hield een aantal opgeschoten jongens zaterdag- en zondagavond een protestdemonstratie tegen het verbod van de burgemeester om de film te vertonen, waarbij zich later, toen de politie zich met het geval bemoeide, honderden anderen aansloten. In Leeuwarden maakten enkele tientallen hysterische vlegels het vrijdag- en zaterdagavond zo bont dat de burgemeester van die plaats de verdere vertoning van de film heeft verboden.

bron 12

Op 10 juli 1989 publiceert de West-Duitse krant *Frankfurter Allgemeine Zeitung* deze prent van tekenaar Fritz Behrendt:

Toelichting:

De man in het midden is DDR-leider Erich Honecker. Op de vlaggen op de achtergrond staat Freiheit (Duits: vrijheid), Glasnost, Perestrojka, Szabadsag (Hongaars: vrijheid), Solidarnosc (Pools: solidariteit), Unabhängigkeit (Duits: onafhankelijkheid) en Democratie (Duits: democratie).